

Юлія ЯРУЧИК,
студентка
гуманітарного факультету
Національного університету
«Острозька академія»

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ МУЗИЧНИХ ГУРТІВ

На матеріалі пісенних текстів
«Океану Ельзи», «Скрябіна», «Бумбокса»

УДК 81'27

У статті розглянуто роль культури мови в українській музичній сфері. Головну увагу приділено основним порушенням мовних норм у текстах музичних композицій сучасних гуртів, досліджено можливі причини лексичних, орфоепічних, граматичних помилок, що найчастіше трапляються у сучасних піснях.

Ключові слова: мовна норма, лексика, вимова, стилістичні порушення, логічність змісту.

Як і будь-який вид мистецтва, музика закарбовує в собі мову на певному історичному етапі й передає знання про неї наступним поколінням; водночас вона презентує духовно-культурний рівень нації (а отже, і стан мови) сучасникам, світовій спільноті. Тому природно, що пісня повинна вбирати лише найкращі мовні традиції, пильнувати їхню чистоту й водночас зберігати своє мистецько-естетичне призначення. Культура мови в українському музичному просторі має не меншу значущість, ніж у літературі, кіно, засобах масової інформації. У вітчизняному мовознавстві є праці про мовне наповнення фольклорних пісень, проте немає спроб проаналізувати численні порушення норм культури мови і мовлення в текстах сучасних музичних композицій.

Пісня завжди займала важливе місце у духовно-культурному житті українського соціуму. Саме в пісенному мистецтві жила наша мова у час заборон і переслідувань. На основі фольклорних пісень було написано багато літературних творів, тож, відшліфована фольклорна мова ставала літературною, входячи в активний повсякденний ужиток. Тому дотепер музичне мистецтво має важливе значення у відродженні й актуалізації художніх цінностей, в інтеграції та культурному розвитку українського суспільства.

Сучасна українська пісня має велику популярність. Про це свідчать численні перемоги наших виконавців на вітчизняних і міжнародних конкурсах. Та чи завжди пісня формує позитивний імідж українського суспільства і його культури? Часто сучасна музика втрачає своє первинне мистецько-естетичне призначення і демонструє зразки мовлення так званих мовних низів. Вона вбирає в себе просторічну і сленгову, запозичену й кальковану лексику, орфоепічні та синтаксичні помилки.

Варто згадати і про те, що молодь зазнає серйозного впливу своїх кумирів, наслідуючи їхні манери, звички та, природно, мову. Зауважмо, що значна частина підлітків надає перевагу закордонній музиці, адже сучасні радіокомпанії та телеканали не вважають за потрібне популяризувати національний музичний продукт. Складні соціокультурні обставини породжують процеси, які знищують справжню пісенну

традицію, замінюючи її на масову поп-культуру. Українська музика стає одноманітною, неоригінальною. Часто вона тяжіє до копіювання російських музичних традицій. А та маленька частка україномовних композицій, яка знайшла свого слухача, поволи змінює ситуацію, хоча й не характеризується високою мовною якістю. Предметом дослідження ми обрали тексти пісень трьох українських гуртів, чия музика znana далеко за межами України – «Океану Ельзи», «Скрябіна», «Бумбоксу».

«Океан Ельзи» – це культовий український рок-гурт, створений 1994 р. у Львові. Лідером та вокалістом гурту є Святослав Вакарчук. Публіка й критики не раз визнавали цей колектив найкращим рок-гуртом та найкращим live-гуртом СНД і Східної Європи. Географія їхніх виступів надзвичайно широка – Єкатеринбург, Сочі, Москва, Санкт-Петербург, Тула, Ростов-на-Дону, Краснодар, Самара, Чита, Мінськ, грецький острів Родос, Рига, Таллінн, Одеса, Дніпропетровськ, Калуш – це далеко не повний перелік лише за минулий рік. Саме з цим гуртом пов'язана перша в Україні online-трансляція живого концерту на сайті YouTube – це була презентація нового проекту С.Вакарчука «Брюссель», яку дивилися більш як 100 тисяч глядачів: від України до Франції, від США до Росії, від Ізраїлю до Португалії [2]. У своїх піснях музиканти використовують патріотичні ідеї, пропагують українські та європейські цінності, встановлюють нові стандарти української музики.

Проаналізуємо пісні гурту за загальними нормами української мови – лексичними, граматичними, стилістичними, орфоепічними. Варто зауважити, що орфографічний рівень не було взято до уваги, оскільки їхні композиції насамперед сприймаються на слух.

Загалом текстовий матеріал пісень «Океану Ельзи» не має у своєму складі численних ненормативних утворень, але в найпопулярніших із них автор часто вживає російське слово *тайна* замість нормативного *таємниця*, наприклад: «*Тайною жив би я*» («Друг»), «*Ти була моєю тайною*» («На лінії вогню»), «*Скільки тайни носили, / Але я буду знати тайну твою*» («Небо над Дніпром»).

У пісні «Зелений чай», що вийшла в новому альбомі «Брюссель», слову *кав'яр* надано нового значення, оскільки в Академічному тлумачному словнику української мови зафіксовано лише одне значення цього слова, яке нині є застарілим – ікра [7]. У контексті пісні ж його вжито у значенні «той, хто варить каву» («Горить ліхтар, не спить кав'яр, / Він варить каву, але сам...»). В українській мові є випадки, коли таким способом утворювалися нові значення, наприклад, *кавун* – любитель кави. Тому можна говорити про виникнення своєрідного новоствору або актуалізацію нового значення.

У пісні «Доц» використано скальковане з російської мови слово *виключити* («Наш декаданс виключить світло...»), якому відповідає нормативне українське словосполучення *вимкне світло*. У тексті «Там, де нас нема» натрапляємо на дивне поєднання дієслова й іменника: «Там, де нас нема, / Там не падає зима з неба». Враховуючи те, що в наступному реченні говориться про атмосферні явища, а не про пори року («Тільки там, де нас нема / Менше льоду, ніж тепла»), можна припустити, що йшлося не стільки про зиму, скільки про сніг. Тим більше, що вираз *падає сніг* є нормативним в українській мові.

Трапляються в композиціях гурту і деякі граматичні неточності, зокрема порушення морфологічних норм. У пісні «Вище неба» фігурує словосполучення *не даш* («Мені би тікати, але ж ти не даш»). Очевидно, що тут слід уживати правильну особову форму дієслова *давати* – *ти не даси*. Це стосується і слова *загляни* у пісні «Ніколи»: «Хочеш тиши, / Або дзвони, / Може й не буде такого, як було, / Та все ж загляни». Правильною граматичною формою дієслова наказового способу *заглянути* є *заглянь*. У текстах також часто використовується граматично неправильне дієслово *налию*, зокрема в пісні «Без бою» – «Я налию собі, я налию тобі вина». Правильна особова форма дієслова *налити* – *налию*.

Автор пісні «На лінії вогню» неправильно вжив закінчення у фразеологізмі *не по зубах*. Так, «Океан Ельзи» співає з типовою граматичною помилкою: «Який не по зубам мені». Цікавий фразеологізм знаходимо і в пісні «В останній момент», якого не зафіксовано у фразеологічних словниках – *бити на совість* («В останній момент немає коли / Боятись чи бити на совість»). Ширший контекст дає змогу припустити, що тут можливий варіант відомого українського фразеологізму *бити на сполох*, що означає *панікувати, здійсмати тривогу*.

Невідповідність часових форм дієслів маємо в пісні «Голос твій». «Чи коли хто-небудь бачив, / З неба як впаде зоря, / Я подумав: небо плаче...» – поряд із дієсловами минулого часу *бачив* і *подумав* ужито дієслово *впаде* у майбутньому часі. Ця граматична помилка призводить до втрати логічного смислу у складнопідрядному реченні. Натомість доречно було б використати форму минулого часу – *впала* чи недоконаний вид *падала*.

Найбільшу кількість помилок, зафіксованих у музичних композиціях «Океану Ельзи», становлять

орфоепічні, що зумовлено впливом на вимову учасників гурту західноукраїнських діалектів. Загалом у їхньому мовленні багато дієслів із наголосом на першому складі, хоча нормативним у переважній більшості дієслів української мови є наголос на останньому складі. Чуємо *бу́ло* замість *було́* у композиції «Дівчина» – «В неї все вже *бу́ло* давно», «І не *бу́ла* в різних містах»; «Як то *бу́ло* завжди» («Більше для нас»); «Як би не *бу́ло*» («Холодно»); «На площі нас *більше*, ніж *бу́ло* до того» («Коли тобі важко») та ін. Те саме стосується і деяких інших дієслів: *вто́плю* замість *втоплю́*, *зна́йду* замість *знайду́*, *ходжу́* замість *ходжу*, *взя́ла* замість *взяла́*, *відда́ла* замість *віддала́*. Часто спостерігаємо і ненормативне наголошення займенників. Наприклад: «Якби тобі *мо́ї* думки», «Мбе *майбутнє* і *мбе* життя» («Майже весна»), «В тобі я *вто́плю* свою *весну*, В тобі я *зна́йду* свою *весну*» («Холодно»), «Тво́є *життя* *зайде* до мене в *гості* знов» («Перша пісня»).

У багатьох піснях можемо почути неправильну вимову приголосних. Це, зокрема, *щ* у сполучнику *що*, який соліст вимовляє як діалектне *шо*. Наведемо декілька прикладів: «Я *вважав* би, [*шо*] ти – *білий* день без дощу» («Відпусти»), «І не *повірю*, [*шо*] *дещ* на Землі є ще *одна* ти», «*Все* те, [*шо*] *хотів*» («Ніколи»), «*За* то, [*шо*] ти *завжди* зі мною», «*Виглядає*, [*шо*] *історія* моя...» («Дякую тобі») та ін.

Варто зауважити, що у своїх піснях музиканти уникають вульгаризмів, жаргонізмів, стилістично маркованої лексики, просторічних слів. Усі іменники правильно наголошені. У композиціях мовно-виражальні засоби використані доцільно. Вважаємо, що проаналізовані помилки зумовлені впливами західноукраїнських діалектів, проте вони не руйнують національно-патріотичної аури, притаманної творчості «Океану Ельзи».

Гурт «Скрябін» було засновано в 1989 р. Перші альбоми молодіжної нестандартної музики «Технофайт», «Птахи» зробили його популярним у всій Україні. Не раз «Скрябін» займав перші місця у конкурсах «Краща альтернативна група року», «Пісня року», «Таврійські ігри». Учасники гурту чи не першими започаткували етно-проект «Еутерпа» – синтез прадавнього автентичного фольклору й сучасних технологій. Їхню творчість поділяють на періоди, проте у будь-який час ця музика значно відрізнялася від традиційної. Лідер музикантів Андрій Кузьменко повсякчас наголошував, що «Скрябін» – це щось мало не космічне, що ніколи не підкорялося жодним правилам» [10].

Велику увагу слухачів завжди привертало лексичне наповнення композицій «Скрябіна». Самі ж учасники в різних інтерв'ю стверджують, що співають винятково «народною українською мовою, тією, якою розмовляє більшість населення України». Безперечно, розмовна мова значно відрізняється від літературної, оскільки зазнає серйозних впливів з боку діалектів. Проте в деяких музичних композиціях «Скрябін» не може визначитися, якою мовою він співає – російською чи українською. Минулого року між письменником Юрієм Винничу-

ком та Андрієм Кузьменком розгорілася дискусія, яку публікувало декілька аналітичних видань. Митці говорили про двомовність, нецензурну лексику і просторічні слова в музиці, літературі й мистецтві загалом. Спільної думки вони так і не дійшли.

У «Скрябіна» російські слова вживані не у своєму первинному вигляді, а в дещо «українізованому», натомість автентичні українські слова вони вимовляють російською. Наприклад, у пісні «З Новим роком» співається *Рождество* замість правильного *Різдво*, *скучно* замість *сумно*, *шаріки* замість *кульки*, *тапочки* замість *капці*. Важко визначити, яке походження мають такі слова, як *джінси*, *каптьорка*, *тупік*, *капфети*. Яскравим прикладом такої то «українізації», то «русифікації» є пісня «Хлопці-олігархи».

Окремі пісні рясніють прикладами всіх нормативних помилок, які трапляються в мовленні. Вже у першому куплеті композиції «Говорили і курили» чуємо:

*Ми познайомились з тобою у вагоні метро,
Людей напхалося конкретно, як сільодки в відро.
Мене до тебе притиснули, відвернутись я не міг
І ми у позі еротичній були заганні в тупік.*

Наведений уривок ілюструє неправильне вживання слова *конкретно*, яке словник тлумачить як «точно, предметно визначено» [7]. Очевидно, що соліст має на увазі не *точно*, а *багато*. Така лексична помилка порушує смисл речення. Тут же вжито вжито українізований русизм *сільодка*. Російською правильно *селёдка*, українською – *оселедець*. Стилістичною помилкою є порівняння *як сільодки в відро*, навіть якщо замінити русизм українським відповідником. Таке порівняння допустиме лише в розмовному стилі (це стосується й порівняння в наступному куплеті «*І народ почав з вагону як картопля випадати*»). Русизмом є і слово *тупік*, український відповідник якого *безвихідь*, *глухий кут*.

У дієсловах *притиснули*, *були* порушено орфоепічні норми, оскільки нормативні варіанти – *притиснули*, *булі*.

У куплеті «*І їли ми тиріжки, томатним соком заїли, / І з червоними вусами говорили і курили. / Потім трохи помовчали, трохи відпочили – / Взяли закурили і знов заговорили*» фіксуємо порушення норм акцентуації в дієсловах, а у другому куплеті «Скрябін» вживає свої типові *джінси*, російське *нирля* замість *пірнаю*, *зжимаю* замість *стискаю*.

Соліст часто використовує молодіжну сленгову лексику на зразок *чувіха* у значенні *дівчина*, *забити* у значенні *не зважати*, *пробити* – *дізнатися щось*, *бабки* – *гроші*, *не колише* – *не хвилює*, *рубає* – *грає* (про музику). Нерідко в композиціях гурту трапляються ненормативні слова, яскравим прикладом чого є пісня «Іспанія», текст якої перенасичений такими лексемами.

Варта уваги й пісня під назвою «Шмата», змістове наповнення якої, особливо приспів, свідчить про неповагу до слухача і, зрештою, до самих себе, бо «Шмата» говорить передусім про духовно-моральну деградацію творців української музики.

*Ти писала мені солодкі памфлети,
Навіть прислала раз пачку конфет.
Ти ридала, пиццала і обціяла,
Що серце своє ще нікому не дала.*

Безсумнівно, автор цих рядків демонструє неознаність у термінології, оскільки «Тлумачний словник української мови...» фіксує таке значення слова *памфлет*: «це публіцистичний твір сатиричного характеру, спрямований проти якого-небудь політичного або суспільного явища чи окремої особи» [7]. Памфлети не можуть використовуватися як листи романтичного характеру, а тому і не можуть бути солодкими. *Пачка конфет* – російське словосполучення, правильний український відповідник *коробка цукерок*. У дієслові *дала* наголос повинен падати на останній склад.

*Поки з армії я ще не повернувся,
Казала – ні в кого я не влюблюся.
Писала цитати чувіх-феміністок
І втікла з командою баскетболістів.*

Замість українського *закохаюся* «Скрябін» уживає російське *влюблюся*. *Чувіха* – сленгове слово, використовуючи яке, автор натякає на неповагу до феміністичного руху, який у пісні також згаданий недоречно, адже кохати когось зовсім не означає бути феміністкою чи прихильницею цього руху. У слові *втікла* порушено граматичну норму. Правильною формою є *втекла* (*втікати* – недоконаний вид, але *втекти* – доконаний).

Багато композицій «Скрябіна» можуть слугувати зразками якісної музики й текстів, що не порушують норм української мови і загалом прикметні високою культурою мовлення – «Люди як кораблі», «Хай буде так, як хочеш ти», «Тепла зима», «Бути маленьким». А проте, як видно з проаналізованих текстових матеріалів, є й такі, що не відповідають нормам української літературної мови.

«Бумбокс» – український фанкі-гурт гурт, створений 2004 р. в Києві вокалістом Андрієм Хливнюком і гітаристом Андрієм Самойлом. Гурт входить до асоціації незалежних музикантів «Вдох». «Бумбокс» дає близько ста концертів на рік у Європі, Азії й Північній Америці.

В одному зі своїх інтерв'ю Андрій Хливнюк сказав: «Хочеться виходити за рамки однієї мови, однієї гармонії. Давайте будемо різними! Тому що крок від “я пишаюся тим, ким є” до “я не пишаюся тим, ким ти є” – дуже незначний. Нав'язувати своє українство – це так само примітивно, як і коли хтось каже, що Української держави й української культури не існує» [9]. Прикро, що останнім часом усе більше альбомів «Бумбоксу» виходить і презентується російською мовою. Вплив російської помітний і в українськомовних піснях. Лексичні помилки у композиціях насамперед пов'язані з русизмами та англїцизмами. В українські речення свідомо введено окремі англїйські фрази, які зрозумілі далеко не кожному українському слухачеві. Звичайно, молоде покоління часто використовує такі прийоми в розмовному стилі, але у піснях «Бумбоксу» надмірна кількість англїцизмів справляє враження штучності, заважає зрозуміти

зміст. У пісні «Стяги на стяги» гурт співає: «П'ю, кров твою н'ю, / *What I got to do*» замість «Що я повинен зробити». Введення англійського речення у куплет вважаємо недоречним, оскільки його можна замінити українським, тим більше, що «п'ю» не римується з «do». Це стосується й інших пісень, хоча в них рима точніша: «Задарма віддаю, / *I am telling you*» («Відаю»), «Або кажу сам собі *easy, let it be*» («Ким ми були»), «Особистий Вавилон, *Now you are alone*» («Наодинці»). Декілька англіцизмів чуємо і в українській пісні під назвою «Happy end»: «*happy end*», «*love story*» тощо.

У пісні «Зцапала-злапала» спостерігаємо поєднання трьох мов: української, англійської та російської, що порушує будь-яку логічність тексту. «Бумбокс» використовує більше слів іншомовного походження, аніж питома українських, російські слова вимовляються недбало, шаржовано: «У тебе безліч гламурних штучок, / *I gotta щільний гастрольний графік, / Вже годі міряться, хто круче, / Крутіше всіх все одно лиші пап'юк*», і далі: «*Я DVD не вимикаю / І за наставями не слезу*».

Значною лексичною помилкою, що також заплутує тексти пісень, є надмір в одному реченні чи куплеті закордонних власних назв, екзотизмів, термінів, назв стильових музичних течій, молодіжних угруповань, сленгової лексики тощо. Яскравим прикладом цього може слугувати пісня під назвою «Супер-пупер»:

*Reggi, фанкі, лайдже-ез,
Смак сигари і постери Че Гевари.
Час на і-нет вже щез,
Та чомусь так ламає ти на пари.*

У цій же пісні використано такі сленгові слова, як *тачка* – автомобіль, *мачо* – гарний хлопець, *жвачка* – з російської *жуйка*, *підламувати* – насміхатися. У наступних куплетах фігурують комп'ютерні терміни: *мережа*, *дисконект*, *аська* (сленгова назва програми ICQ), назва фільму «*Володар кілець. Дві вежі*». Все це можна вважати стилістичними і лексичними помилками, які порушують точність, логічність, чистоту й виразність мовлення, адже під час слухання композиції важко зрозуміти таке нагромадження різностильової лексики.

Аналогічні помилки чуємо в композиції «Поліна». У двох куплетах згадано близько десяти імен акторів, співаків, музикантів:

1. Б а б и ч Н. Основи культури мовлення: навч. посіб. для студ. / Н.Бабич. – Л.: Світ, 1990.
2. В а к а р ч у к С. Зріла нація відразу впізнає своїх героїв і бере їх на політичне чи культурне «озброєння»: [інтерв'ю з лідером гурту «Океан Ельзи» про суспільну і культурну еволюцію] / С.Вакарчук; інтерв'ю вели М.Томак, Н.Тисячна // День. – 2012. – № 3–4.
3. Г р и н ч и ш и н Д. Словник труднощів української мови: біля 15 000 слів / Д.Гринчишин, А.Капелюшний, О.Пазяк та ін.: За ред. С.Єрмоленко. – К.: Рад. школа, 1989.
4. Орфоепічний словник української мови: в 2 т. / Уклад.: М.Пещак та ін. – К.: Довіра, 2003.
5. Р у с а н і в с ь к и й В. Культура української мови. Довідник. / В.Русанівський. – К.: Либідь, 1990.

*Бекхем, він грає, кажеш, інші не дуже.
Джастін, він може наревіти калюжу.
Як раптом шось, то Брюс усіх порятує.
У всіх тату є, це я так, констатую.*

І в наступному:

*Клуї чорнявий, а Сталлоне, він дужий.
Бред Пітт вже зайнятий, на нього байдуже.
Як раптом шось, Арні усіх пошматує.
У них є м'язи, це я так, констатую.*

Крім того, після власного імені чуємо займенник *він*, що є синтаксичною помилкою, оскільки у речення введено два підмети. У цій же пісні знаходимо орфоепічні помилки: *шось* замість *щось*, *страшний* замість *страшній*, *свої* замість *своїй*, *первісна* замість *первісна*.

Насамкінець ще раз наголосимо: українська музика завжди залишалася генератором українського слова. У пісенних традиціях нашого народу закарбовано мовні надбання всіх періодів його історичного розвитку. Нині ж із різних причин мовне наповнення музичних композицій потребує ретельного шліфування. Часто автори орієнтуються на культурні надбання наших східних сусідів, що зумовлює проникнення в музику відповідної манери виконання – пісенні тексти рясніють калькованими з російської мови словами, ненормативним наголошуванням, фонетичними та орфоепічними помилками. Вимова окремих виконавців позначена впливами діалектів, просторічного мовлення і розмовного стилю.

Глобалізація інформаційного та культурного світу призводить до надмірного використання в українських піснях слів іншомовного походження, екзотизмів, висловів та речень іноземними мовами, надміру власних назв, імен, використання сленгової та ненормативної лексики.

Українські музичні гурти повинні дбати про культуру мови своїх творів, адже саме їхня манера поведінки і спілкування є еталонними для сучасної молоді. Світова спільнота пізнає українську мову та культуру насамперед через музику.

Наша стаття – лише перший крок у дослідженні культури мови сучасної української музики, адже з кожним роком українська естрада збагачується новими виконавцями, чия мова значно різниться від мови їхніх попередників.

Л і т е р а т у р а

6. С т р у г а н е ц ь Л. Культура мови / Л.Струганець // Дивослово. – 2007. – № 8.
7. Глумачний словник української мови: в 11 т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>
8. Українська мова: енциклопедія / [редкол. В.Русанівський, О.Тараненко та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П.Бажана, 2004.
9. Х л и в н ю к А. Якщо ти хочеш, то знайдеш якісну музику: [інтерв'ю з лідером «Бумбоксу» про вибір і відповідальність кожного] / А.Хливнюк; інтерв'ю вели М.Томак, Н.Тисячна // День. – 2012. – №18–19.
10. Як Винничук Кузьму «пилав» // ТСН-аналітика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/analitika/yak-vinnichuk-kuzmu-pilyav.html>